

Joan XXIII

Pacem in terris
Discursos del Concili

Emaús 82

Joan XXIII

Pacem in terris
Discursos del Concili

Col·lecció Emaús 82
Centre de Pastoral Litúrgica

CPL Centre de Pastoral Litúrgica

editorial Rivadeneïra, 6, 7. 08002 Barcelona

© *No es permet la reproducció pública total o parcial d'aquesta obra, per qualsevol procediment, sense l'autorització escrita de l'Editorial.*

Primera edició: maig de 2009

ISBN: 978-84-9805-347-0

D.L.: B - 17408 - 2009

Imp.: Zero Preimpresión

Índex

Uns escrits per ara i per al futur	7
Cronologia del papa Joan XXIII	11
Carta encíclica "Pacem in terris"	15
Discurs en l'obertura del Concili Ecumènic Vaticà II	67
Discurs en la clausura de la sessió primera del Concili Ecumènic Vaticà II	81

Carta encíclica

“Pacem in terris”

11 d’abril de 1963

Als venerables germans patriarques, primats, arquebisbes, bisbes i d’altres ordinaris en pau i comunió amb la Seu Apostòlica, a la clerecia i fidels d’arreu del món i a tots els homes de bona voluntat.

Venerables germans i estimats fills, salut i benedicció apostòlica.

INTRODUCCIÓ

L’ordre de l’univers

1. La Pau a la terra, anhel profund dels éssers humans de tots els temps, no es pot instaurar ni consolidar, si no és dins el ple respecte de l’ordre establert per Déu.

Els progressos de les ciències i els invents de la tècnica testifiquen com en els éssers i en les forces que componen l’univers regna un ordre meravellós; testifiquen també la grandesa de l’home, que descobreix aquest ordre i crea els instruments aptes per a apoderar-se d’aquestes forces i reduir-les al seu servei.

2. Però els progressos científics i els invents tècnics manifesten sobretot la grandesa infinita de Déu, que ha creat l'univers i l'home. Ha creat l'univers tot vessant-hi tresors de saviesa i de bondat, tal com exclama el Salmista: *Oh Senyor, Senyor nostre, que n'és, d'admirable, el vostre nom per tota la terra!*¹ *Que en són, de grans, les vostres obres, Senyor! Ho feu tot amb saviesa;*² i ha creat l'home intel·ligent i lliure, *a la seva imatge i semblança,*³ i l'ha constituït senyor de l'univers: *Heu fet l'home* –exclama encara el Salmista– *poc inferior als àngels, l'heu coronat de glòria i d'honor; l'heu constituït sobre les obres de les vostres mans. Li heu posat totes les coses sota els peus.*⁴

3. Amb l'ordre admirable de l'univers continua fent un contrast estrident el desordre que regna entre els éssers humans i entre els pobles; gairebé seves relacions no poden ser regulades, si no és per mitjà de la força.

4. Amb tot, el Creador ha esculpit l'ordre fins en l'ésser dels homes: ordre que la consciència revela i imposa peremptòriament de seguir: *Els homes mostren escrites en els seus cors les obres de la Llei, i la seva consciència n'és testimoni.*⁵ D'altra banda, com podria ser altrament? Cada obra de Déu és un reflex de la seva saviesa infinita: reflex tant més lluminós com més l'obra és posada al capdamunt de l'escala de les perfeccions.⁶

5. Un error en què s'incorre sovint es troba en el fet que se sol creure que poden ser regulades les relacions de convivència entre els éssers humans i les respectives comunitats polítiques amb les mateixes lleis que són pròpies de les forces i dels elements irracionals d'on resulta l'univers; quan, en canvi, les lleis que regulen les relacions humanes són de

1 Sl 8,1.

2 Sl 103, 24.

3 Cf. Gn 1, 26.

4 Sl 8, 5-6

5 Rm 2, 15.

6 Cf. Sl 18, 8-11.

natura diversa, i s'han de cercar on Déu les ha escrites, això és, en la natura humana.

6. Són aquestes, en efecte, les lleis que indiquen clarament com els homes han de regular les seves relacions en la convivència; com són regulades les relacions entre els ciutadans i les autoritats públiques dins de cada comunitat política; les relacions entre les mateixes comunitats polítiques; finalment, les relacions entre cada persona i la comunitat política, d'una banda, i la comunitat mundial, d'una altra, la creació de la qual avui és reclamada urgentment per les exigències del bé comú universal.

Primera part

L'ORDRE ENTRE ELS ÉSSERS HUMANS

Tot ésser humà és persona, subjecte de drets i de deures

7. En una convivència ordenada i fecunda hi ha posat com a fonament el principi que tot ésser humà és persona, és a dir, una natura dotada d'intel·ligència i de voluntat lliure; d'aquí que és subjecte de drets i de deures que brollen immediatament i simultàniament de la seva mateixa natura: drets i deures que són, per aquesta raó, universals, inviolables, inalienables.⁷

8. I si, a més, considerem la dignitat de la persona humana a la llum de la revelació divina, aleshores aquesta apareixerà incomparablement més gran, ja que els homes han estat redimits per la Sang de Jesucrist, i amb la gràcia han esdevingut fills i amics de Déu i han estat constituïts hereus de la glòria eterna.

7 Cf. PIUS XII, *Missatge radiat de la vigília de Nadal l'any 1942*, AAS XXXV, 1943, pp. 9-24; i JOAN XXIII, *Discurs del 4 de gener de 1963*, AAS LV, 1963, pp. 89-91.

ELS DRETS

El dret a l'existència i a un nivell de vida digne

9. Tot ésser humà té el dret a l'existència, a la integritat física, als mitjans indispensables i suficients per a un nivell de vida digne, especialment pel que es refereix a l'alimentació, al vestit, a l'habitació, al descans, a l'atenció mèdica, als serveis socials necessaris; i d'aquí que tingui el dret a la seguretat en cas de malaltia, d'invalidesa, de viduïtat, de vellesa, d'atur en el treball, i en qualsevol altre cas de pèrdua dels mitjans de subsistència per circumstàncies alienes a la seva voluntat.⁸

Drets referents als valors morals i culturals

10. Tot ésser humà té el dret al respecte de la seva persona; a la bona reputació; a la llibertat de cercar la veritat, de manifestar i difondre el seu pensament, de cultivar l'art, dins els límits de l'ordre moral i del bé comú; i té el dret a l'objectivitat en la informació.

11. Sorgeix també de la natura humana el dret a participar en els béns de la cultura i, per tant, el dret a una instrucció bàsica i a una formació tècnico-professional adequada al grau de progrés de la pròpia comunitat política. Cal procurar que sigui satisfeta l'existència d'accés als graus superiors de la instrucció segons els mèrits, de tal manera que els éssers humans, en tant que és possible, puguin ocupar llocs i assumir responsabilitats en la vida social conformes a les seves aptituds naturals i a les seves capacitats adquirides.⁹

8 Cf. PIUS XI, Carta encíclica *Divini Redemptoris*, AAS XXIX, 1937, p. 78; PIUS XII, *Missatge radiat* en la festa de la Pentecosta, 1 juny 1941, AAS XXXIII, 1941, pp.195-205.

9 Cf. PIUS XII, *Missatge radiat* de la vigília de Nadal l'any 1942, AAS XXXV, 1943, pp. 9-24.

El dret d'honorar Déu segons el dictamen de la recta consciència

12. Cadascú té el dret d'honorar Déu segons el dictamen de la recta consciència; i, per tant, el dret al culte de Déu privat i públic. Efectivament, com afirma clarament Lactanci: *Hem estat creats amb el fi de retre a Déu creador el just honor que li és degut, de reconèixer-lo a Ell sol i de seguir-lo. Aquest és el vincle de pietat que a Ell ens uneix i a Ell ens lliga, i del qual deriva el mateix nom de religió.*¹⁰ I el nostre predecessor d'immortal memòria, Lleó XIII, s'expressa així: *Aquesta llibertat veritable i digna dels fills de Déu, que manté elevada la dignitat de l'home, és més forta que qualsevol violència i injúria, i l'Església l'ha exigida i l'ha estimada sempre. Una tal llibertat, la van reivindicar amb intrèpida constància els apòstols, la van defensar amb els seus escrits els apologetes, la van consagrar un gran nombre de màrtirs amb la pròpia sang.*¹¹

El dret a la llibertat en l'elecció el propi estat

13. Els éssers humans tenen el dret a la llibertat en l'elecció del propi estat; i, per tant, el dret de crear una família, en paritat de drets i de deures entre home i dona; com també el dret de seguir la vocació al sacerdoci o a la vida religiosa.¹²

La família, fonamentada en el matrimoni contret lliurement, unitari i indissoluble, és i ha de ser considerada el nucli natural i essencial de la societat. D'aquí es dedueix que s'ha de parar atenció als aspectes de naturalesa econòmica, social, cultural i moral que en consoliden l'estabilitat i faciliten l'acompliment de la seva missió específica.

10 *Divinae Institutiones*, lib. IV, c. 28, 2; PL 6, 535.

11 Carta encíclica *Libertas praestantissimum*, *Acta Leonis XIII*, VIII, 1888, pp. 237-238.

12 Cf. Pius XII, *Missatge radiat* de la vigília de Nadal l'any 1942, AAS XXXV, 1943, pp. 9-24

Els pares posseeixen un dret de prioritat en el manteniment dels fills i en la seva educació.¹³

Drets referents al món econòmic

14. És inherent als éssers humans el dret de lliure iniciativa en el camp econòmic i el dret al treball.¹⁴

15. A aquests drets va indissolublement unit el dret a condicions de treball no nocives a la salut física i als bons costums, i no perjudicials al desenrotllament integral dels éssers humans en formació; i, pel que fa a la dona, el dret a condicions de treball conciliables amb les seves exigències i amb els seus deures d'esposa i mare.¹⁵

16. De la dignitat de la persona humana brolla també el dret de desplegar les activitats econòmiques en condicions de responsabilitat.¹⁶ A més, i d'una manera especial, cal posar en relleu el dret a una retribució del treball determinada segons els criteris de justícia i suficient, per tant, en les proporcions corresponents a la riquesa disponible, per a permetre al treballador i a la seva família un nivell de vida conforme a la dignitat humana. Sobre aquest punt el nostre predecessor Pius XII, s'expressava així: *Al deure personal del treball, imposat per la natura, correspon el dret natural en cada individu a fer del treball el mitjà de proveir a la vida pròpia i dels fills: tan altament és ordenada la conservació de l'home per l'imperi de la natura.*¹⁷

17. També brolla de la natura de l'home el dret de propietat

13 Cf. PIUS XI, Carta encíclica *Casti Connubii*, AAS XXII, 1930, pp. 539-592; i PIUS XII, *Missatge radiat* de la vigília de Nadal l'any 1942, AAS XXXV, 1943, pp. 9-24.

14 Cf. PIUS XII, *Missatge radiat* en la festa de la Pentecosta, 1 juny 1941, AAS XXXIII, 1941, p. 201.

15 Cf. LLEÓ XIII, Carta encíclica *Rerum Novarum*, *Acta Leonis XIII*, XI, 1891, pp. 128-129.

16 Cf. JOAN XXIII, Carta encíclica *Mater et Magistra*, AAS LIII, 1961, p. 422.

17 Cf. *Missatge radiat* en la festa de la Pentecosta, 1 juny 1941, AAS XXXIII, 1941, p. 201.

privada sobre els béns, fins i tot productius: dret *que constitueix un mitjà apte per a l'afirmació de la persona humana i per a l'exercici de la responsabilitat en tots els camps, un element de consistència i de serenitat per a la vida familiar i de desenvolupament pacífic i ordenat en la convivència*.¹⁸

És oportú de recordar que al dret de propietat privada és intrínsecament inherent una funció social.¹⁹

Dret de reunió i associació

18. De la intrínseca sociabilitat dels éssers humans flueix el dret de reunió i d'associació; com també el dret de conferir a les associacions l'estructura que es considera apta per a perseguir-ne els objectius; i el dret de moure's dins d'elles per pròpia iniciativa i sota la pròpia responsabilitat per a la concreta consecució dels objectius esmentats.²⁰

19. A l'encíclica *Mater et Magistra* es diu amb raó, que la creació d'una rica gamma d'associacions o cossos intermedis, per a la consecució d'objectius que cada un dels éssers humans no poden assolir eficaçment, si no és associant-se, es revela un element necessari i insubstituïble perquè sigui assegurada a la persona humana una esfera suficient de llibertat i de responsabilitat.²¹

Dret d'emigració i d'immigració

20. Tot ésser humà té dret a la llibertat de moviment i de residència dins la comunitat política de la qual és ciutadà; i té també el dret, quan interessos legítims ho aconsellen, d'immigrar en altres comunitats polítiques i d'establir-s'hi.²² Pel fet de ser ciutadà d'una determinada comunitat

18 Cf. Carta encíclica *Mater et Magistra*, AAS LIII, 1961, p. 428.

19 Cf. *Ibid.*, p. 430.

20 Cf. LLEÓ XIII, Carta encíclica *Rerum Novarum*, *Acta Leonis XIII*, XI, 1891, pp. 134-142.

21 Cf. AAS LIII, 1961, p. 430.

22 Cf. PIUS XII, *Missatge radiat* de la vigília de Nadal l'any 1952, AAS XXXV, 1953, p. 33-46.

política, no perd gens de contingut la pròpia pertinença, en qualitat de membre, a la mateixa família humana; i, per tant, la pertinença, en qualitat de ciutadà, a la comunitat mundial.

Drets polítics

21. De la dignitat de la persona humana prové el dret de prendre part activa en la vida pública i de contribuir personalment a la consecució del bé comú. L'home, com a tal, lluny de ser l'objecte i un element passiu de la vida social, n'és, en canvi, i ha de ser-ne i restar-ne el subjecte, el fonament i el fi.²³

22. Dret fonamental de la persona és també la tutela jurídica dels propis drets: tutela eficaç, imparcial, informada per criteris objectius de justícia. *De l'ordre jurídic, volgut per Déu, dimana el dret inalienable de l'home a la seguretat jurídica, i amb això mateix a una esfera concreta de dret, protegida contra tot atac arbitrari.*²⁴

ELS DEURES

Correlació indissoluble entre drets i deures en la mateixa persona

23. Els drets naturals recordats fins aquí són indissolublement units, en la mateixa persona que n'és el subjecte, amb altres deures respectius; i uns i altres tenen en la llei natural, que els confereix o que els imposa, la seva arrel, el seu aliment, la seva força indestructible.

24. El dret de tot home a l'existència, per exemple, és connecta amb el seu deure de conservar la vida; el dret a un digne nivell de vida, amb el deure de viure dignament; i el dret a la llibertat en la recerca de la veritat és unit al

23 Cf. *Missatge radiat de la vigília de Nadal l'any 1944*, AAS XXXVII, 1945, p. 12.

24 Cf. *Missatge radiat de la vigília de Nadal l'any 1942*, AAS XXXV, 1943, p. 21.

deure de cercar-la amb vista al seu coneixement sempre més ampli i profund.

Reciprocitat de drets i deures entre persones distintes

25. En la convivència humana tot dret natural en una persona comporta un deure respectiu en totes les altres persones: el deure de reconèixer i respectar aquell dret. Efectivament, tot dret fonamental de la persona obté la seva força moral insuprimitable de la llei natural que el confereix, i imposa un deure respectiu. Aquells, doncs, que mentre reivindiquen els propis drets, obliden o no posen en el degut relleu els deures respectius, corren el perill de construir amb una mà i de destruir amb l'altra.

En la col·laboració mútua

26. Els éssers humans, essent persones, són socials per naturalesa. Han nascut, doncs, per a conviure i obrar els uns en bé dels altres. Això exigeix que la convivència humana sigui ordenada, i, per tant, que els drets i els deures recíprocs siguin reconeguts i respectats; però exigeix també que cadascú aporti generosament la seva contribució a la creació d'ambients humans on drets i deures tinguin un contingut sempre més ric.

27. No n'hi ha prou, per exemple, de reconèixer i respectar en cada ésser humà el dret als mitjans de subsistència: cal també vetllar, segons les pròpies forces, perquè tot ésser humà disposi dels mitjans de subsistència en mesura suficient.

28. La convivència entre els homes, a més de ser ordenada, cal que els sigui fecunda en béns. Això reclama que reconguin i respectin els seus drets recíprocs i que compleixin els deures respectius, però també exigeix que col·laborin entre ells en les mil formes i graus que la civilització permet, suggereix i reclama.

En actitud de responsabilitat

29. La dignitat de la persona, pròpia de tot ésser humà, exigeix que aquest obri conscientment i lliurement. Així, en les relacions de la convivència ha de respectar els drets, complir les obligacions, actuar en les mil formes possibles de col·laboració en virtut de decisions personals, és a dir, preses per convicció, per pròpia iniciativa, en actitud de responsabilitat, i no en força d'imposicions o de pressions provinents sobretot de fora.

Una convivència fonamentada només en relacions de força, no és humana. En ella, efectivament, és inevitable que les persones es vegin privades de la llibertat en comptes de veure's facilitades i estimulades a progressar i perfeccionar-se elles mateixes.

Convivència en la veritat, en la justícia, en l'amor, en la llibertat

30. La convivència entre els homes és, doncs, ordenada, fecunda i pròpia de la seva dignitat, si es fonamenta en la veritat, segons l'admonició de l'apòstol sant Pau: *Abandonau la mentida, digueu cadascun la veritat al vostre proïsme, que som membres els uns dels altres.*²⁵ Això demana que els drets recíprocs i els deures corresponents siguin reconeguts. És, a més, una convivència que es realitza segons justícia o en el respecte efectiu d'aquells drets i en el compliment lleial dels deures respectius; que és vivificada i integrada per un amor tal, que fa sentir com a pròpies les necessitats i les exigències d'altri, fa els altres participants en els propis béns i procura de fer sempre més viva la comunió en el món dels valors espirituals; i és realitzada en la llibertat d'una manera adient a la dignitat d'éssers portats per la seva mateixa naturalesa racional a assumir la responsabilitat del propi obrar.

31. La convivència humana, Venerables Germans i estimats

25 Ef 4,25.

fills, és i ha de ser considerada sobretot com un fet espiritual: com a comunicació de coneixements a la llum de la veritat; com a exercici de drets i compliment de deures; com a impuls i reclam vers el bé moral; com a noble gaudi comú de la bellesa en totes les seves legítimes expressions; com a disposició permanent a infondre els uns en els altres el millor d'ells mateixos; com a anhel d'una mútua i sempre més rica assimilació de valors espirituals: valors on trobin la seva perenne vivificació i la seva orientació de fons les expressions culturals, el món econòmic, les institucions socials, els moviments i els règims polítics, les ordinacions jurídiques i tots els altres elements exteriors on la convivència s'articula i s'expressa en el seu desenvolupament incessant.

Ordre moral que té per fonament objectiu el Déu veritable

32. L'ordre entre els éssers humans en la convivència és de natura moral. En efecte, es tracta d'un ordre que es fonamenta en la veritat; que s'ha de practicar segons justícia; demana de ser vivificat i integrat per l'amor; i finalment, ha de ser orientat a assolir una igualtat cada dia més humana, respectant la llibertat.

33. Ara bé: l'ordre moral –universal, absolut i immutable en els seus principis– troba el seu fonament objectiu en el Déu veritable, transcendent i personal. Ell és la veritat primera i el bé summe; i, per tant, la font més profunda d'on només pot extreure la seva genuïna vitalitat una convivència entre els homes, ordenada, fecunda, corresponent a la seva dignitat de persones.²⁶ Sobre aquest punt sant Tomàs s'expressa clarament: *La raó humana és norma de la voluntat, per la qual es mesura també el grau de bondat, pel fet que deriva de la llei eterna, que s'identifica amb la mateixa raó divina... Per tant, és clar que la bondat de la*

26 Cf. PIUS XII, *Missatge radiat de la vigília de Nadal*, l'any 1942, AAS XXXV, 1943, p. 14.

*voluntat humana depèn molt més de la llei eterna que no pas de la raó humana.*²⁷

Signes del temps

34. Tres fenòmens caracteritzen l'època moderna.

Abans de tot, la promoció econòmico-social de les classes treballadores. En les primeres fases del seu moviment de promoció els obrers concentraven la seva acció en la reivindicació de drets de contingut sobretot econòmico-social; després l'estengueren als drets de natura política; i finalment al dret de participar, en forma i en graus adequats, en els béns de la cultura. I avui, a totes les comunitats nacionals és vívidament operant en els obrers l'exigència de no ser mai considerats i tractats arbitràriament pels altres com a éssers privats d'intel·ligència i de llibertat, sinó sempre com a subjectes o persones en tots els sectors de la convivència, o sia, en els sectors econòmico-socials, en els de la cultura i en els de la vida pública.

35. En segon lloc es presenta un fet conegut de tothom: l'ingrés de la dona a la vida pública, més accentuadament potser en els pobles que professen la fe cristiana; més lentament, però sempre a gran escala, entre els pobles d'altres civilitzacions o tradicions. En la dona, efectivament, esdevé sempre més clara i operant la consciència de la pròpia dignitat. Sap prou que no pot consentir que sigui considerada i tractada com un instrument; reclama els drets i deures dignes de la persona humana, tant en l'àmbit de la vida domèstica com en el de la vida pública.

36. Finalment, la família humana, comparada amb un passat recent, presenta una configuració social i política profundament transformada. Prou de pobles dominadors i pobles dominats: tots els pobles s'han constituït o s'estan constituint en comunitat polítiques independents.

27 *Summa Theol.* Ia-IIae, q. 19, a. 4; cf. a. 9

37. Els homes, a tots els països i a tots els ambients, o són ciutadans d'un estat autònom i independent, o estan a punt de ser-ho; a ningú no agrada de sentir-se súbdit de poders polítics que provenen de fora de la pròpia comunitat humana o grup ètnic. En moltíssims homes es va així dissolent el complex d'inferioritat arrossegat des de segles i mil·lennis; mentre que en d'altres s'atenua i tendeix a desaparèixer el respectiu complex de superioritat, derivat del privilegi econòmic-social o del sexe o de la posició política.

38. Al contrari, és molt amplament difosa la convicció que tots els homes són iguals per dignitat natural. Per això les discriminacions racials no troben ja cap justificació, almenys en el pla de la raó i de la doctrina; això representa una pedra mil·liar en el camí que condueix a la instauració d'una convivència humana informada pels principis abans exposats. Efectivament, quan en els éssers humans neix la consciència dels seus drets, no pot deixar de sorgir-hi la consciència dels deures respectius: de manera que aquell qui té alguns drets té també el deure de fer valer els seus drets com una exigència i una expressió de la pròpia dignitat; i tots els altres éssers humans tenen el deure de reconèixer i de respectar aquells mateixos drets.

39. I quan les relacions de la convivència s'estableixen en termes de drets i deures, els éssers humans s'obren al món de valors espirituals, comprenen què és la veritat, la justícia, l'amor, la llibertat, i esdevenen conscients de pertànyer a aquell món. Però, a més, es troben en el camí que els mena a conèixer millor el Déu veritable, transcendent i personal, i a assumir la relació entre ells mateixos i Déu com a fonament sòlid i com a criteri suprem de la seva vida: de la que viuen en la seva intimitat i de la que viuen en relació amb els altres.